

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

ЛЬВІВСЬКА АКАДЕМІЯ МИСТЕЦТВ

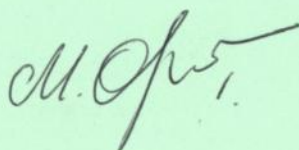
МАКОЙДА Орест Васильович

УДК 7.03 (477)

**БІБЛІЙНІ ЦИКЛИ ОСИПА СОРОХТЕЯ: ПРОБЛЕМА
ІНДИВІДУАЛЬНОГО ТВОРЧОГО МЕТОДУ**

17.00.05 – образотворче мистецтво

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата мистецтвознавства

Львів – 2004

Дисертацією є рукопис

Робота виконана на кафедрі образотворчого мистецтва

Інституту культури і мистецтв Прикарпатського університету
ім. В. Стефаника.

Науковий керівник: доктор мистецтвознавства,
професор, член-кореспондент АМУ,
завідувач відділу народного мистецтва
Інституту народознавства НАН України
СТАНКЕВИЧ Михайло Євстахійович

Офіційні опоненти: доктор мистецтвознавства,
член-кореспондент АМУ,
професор кафедри сакрального мистецтва
Львівської академії мистецтв
ОВСІЙЧУК Володимир Антонович

кандидат мистецтвознавства,
доцент кафедри книжкової графіки та
дизайну друкованої продукції
Української академії друкарства ім. І. Федорова
СТАСЕНКО Володимир Васильович

Провідна установа: Національна академія
образотворчого мистецтва та архітектури,
кафедра теорії та історії мистецтва

Захист відбудеться "19" червня 2004 року о "15" годині на засіданні
Спеціалізованої вченої ради Д 35.103.01 у Львівській академії мистецтв
За адресою: 79011, Львів, вул. Кубійовича, 38.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Львівської академії
мистецтв (79011, Львів, вул.Кубійовича, 38).

Автореферат розісланий "18" травня 2004 року.

Вчений секретар
Спеціалізованої вченої ради
кандидат мистецтвознавства

Г.Д. Кусько

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Творчість художника — це важливий психологічний мистецький процес. Він характеризується індивідуальною спроможністю митця, природними обдаруваннями, залежить від історико-суспільних факторів тощо. Формування творчої особистості відбувається подібно до побудови складного механізму, де найменша деталь виконує важливу функцію.

Життєвий і творчий шлях Осипа Сорохтея становить важливу ланку в ланцюгу культурно-мистецької спадщини нашого краю. Його твори, що втілюють біблійну тематику (біблійні цикли) складають основну та найвиразнішу частину спадщини художника. Вони найкраще розкривають індивідуальний творчий метод митця. Основу його складає психологічно-емоційний контекст творів, які допомагають з'ясувати його світоглядно-естетичну позицію. Наступним важливим аспектом є висвітлення іконографічно-образної концепції митця. Вона формується на співставленні експресіоністичної стилістики та інтерпретацій мотивів народного сакрального мистецтва.

Дослідження індивідуального творчого методу О.Сорохтея на основі біблійних циклів сприятиме належній оцінці творів, а також визначення їм відповідного місця серед подібних пам'яток світової культури. На сьогоднішній день немає узагальнюючої праці, яка б висвітлювала нетрадиційну інтерпретацію біблійних сюжетів. Крім того не існує фундаментального дослідження, яке б торкалося явища експресіонізму на теренах нашого краю. Твори, що втілюють експресіоністичні тенденції, як правило, не ідентифікуються з українською культурою.

Біблійні цикли О.Сорохтея є своєрідним явищем вітчизняного малярства початку ХХ століття. Вивчення подібних творів мистецтва є актуальним у контексті дослідження українського авангарду.

Дана праця передбачає введення до наукового обігу значної кількості маловідомих та раніше не публікованих творів художника.

Таким чином, дослідження є важливим не тільки у плані ґрунтовного поновлення художньої спадщини українського образотворчого мистецтва, але доповнює вагомою ланкою європейське мистецтво першої третини ХХ століття.

Сформульована наукова комплексна проблема, а саме особливості індивідуального творчого методу на основі біблійних циклів О.Сорохтея поставлена для розв'язання вперше. Її виконання має теоретичне і практичне значення, відкриває перспективи для наступних досліджень у галузі

українського новочасного образотворчого мистецтва. Все це дає підстави ствердити актуальність обраної дисертаційної теми.

Зв'язок роботи з науковими програмами полягає у розв'язанні планів науково-дослідної роботи аспірантів і викладачів Прикарпатського університету, а також узгоджена з планами одного із завдань наукових досліджень відділу народного мистецтва Інституту народознавства НАН України під назвою «Синтез, стилістика і семантика українського сакрального мистецтва в історичному розвитку» (шифр 3.3.4.9.).

Мета роботи. Обґрунтувати, що творчий доробок художника О.Сорохтея, а особливо ті його твори, які втілюють біблійну тематику, представляють унікальне культурно-мистецьке явище, що складає важливу складову частину національної спадщини України. Для досягнення зазначеної мети передбачено наступні завдання:

- 1) висвітлити життєвий і творчий шлях станіславівського художника О.Сорохтея, виявити індивідуально-особистісні обставини формування світоглядних та художніх пріоритетів;
- 2) розкрити аспекти духовно-етичних пошуків митця, визначити шляхи впливу європейського мистецтва, зокрема експресіонізму, на творчість художника;
- 3) проаналізувати твори сакрального характеру, виявити художні особливості та аналогії при співставленні з творами спорідненої тематичної групи;
- 4) простежити зв'язок творів автора з витоками народної творчості в контексті засобів художньої виразності;
- 5) впровадити в науковий обіг групу маловідомих творів митця.

Об'єкт дослідження — графічні твори, зокрема дві графічні серії: «На біблійні теми» (1924-1925), «Голгофа» (1930-1932), олійне полотно монументального характеру «Зняття з хреста» (1935), графічні серії на соціально-побутову тематику; менше уваги звернено на пейзажний і портретний жанри, чисельність яких незначна.

Предметом дослідження є формування індивідуального творчого методу О.Сорохтея.

Методи дослідження: Базовим методологічним принципом, що ліг в основу запропонованої дисертації є метод мистецтвознавчого аналізу. Методологічною основою роботи є принцип системності.

Географічні межі окреслюють терени Галичини, а також сягають найбільших мистецьких центрів Польщі, Австрії, Німеччини і Франції.

Хронологічні рамки роботи охоплюють першу третину ХХ ст., що дає оптимальну кількість фактологічної інформації для обґрунтованих висновків і

результатів. При цьому аналіз та порівняльні характеристики торкаються також мистецьких реалій XIV-XIX століть.

Наукова новизна роботи полягає у тому, що у ній вперше в українській мистецтвознавчій науці розглядається проблема індивідуального творчого методу О.Сорохтея у серії робіт на біблійну тематику. Вперше на основі цих творів розглядається глибинна концепція духовних та морально-етичних пошуків митця.

На основі чисельної спадщини художника отримано актуальні знання про стилістичні особливості, які доповняють цілісність розгляду експресіоністичної течії, що мала місце в українському малярстві. Вперше проведено детальний аналіз творів, що мають пряме відношення до цієї європейської авангардної течії початку XX століття. Прослідковано, які особливі та неповторні форми, національні етнокультурні відміни трансформовані художником у його творах у руслі експресіоністичної парадигми. До наукового обігу залучено значну кількість унікальних фотоматеріалів, що матимуть важливе значення для подальших досліджень творчості О.Сорохтея в українському мистецтві XX століття.

Практичне значення одержаних результатів. Отриманий дослідницький матеріал створює важливий фактологічний ґрунт для того, щоб внести ім'я О.Сорохтея, у новій іпостасі, в мистецькі словники різного роду, зокрема до «Енциклопедії сучасної України», «Словника Українського мистецтва», що створюється під керівництвом Інституту народознавства НАН України. Даний текстовий та ілюстративний матеріал є оптимальною основою для його трансформації в альбомне чи монографічне видання, присвячене творчості художника. Разом з тим, результати дисертації стануть корисними при написанні навчальних посібників для освітніх закладів та у музезнавстві. Наукове значення роботи виходить за територіальні межі не тільки регіону, а й України, тому, що у великій мірі торкається світового європейського мистецтва, точніше періоду початку XX століття. Розроблена автором методологія і теоретичні висновки роботи сприятимуть подальшому вивченню явища експресіонізму в Україні.

Апробація дослідження. Дисертація є підсумком дослідження автором творчої спадщини О.Сорохтея. Її текстову та ілюстративну частину обговорено й рекомендовано на засіданні кафедри образотворчого мистецтва і дизайну Прикарпатського університету (Протокол № 11 від 07.05.2003 р.), а також відділу народного мистецтва Інституту народознавства НАН України (Протокол № 4 від 08.05.2003 р.).

Основні положення і результати дослідження виголошені на наукових конференціях, зокрема: на Міжнародній науковій конференції «2000-ліття Різдва Хрестового і народна культура» організованій (ІН НАНУ, Львів, 13.10.2001 р.); Всеукраїнській науковій конференції «Сучасне народне мистецтво України: теорія і реальність» (ЛАМ, Львів, 28.02.2002 р.); III науковій сесії СКІМ (Львів, 23.07.2003 р.).

Структура. Дисертація (147 сторінок тексту) складається зі вступу, п'яти розділів, висновків, списку використаних джерел (93 позиції) та додатку (100 ілюстрацій).

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **Вступі** розкриваються підстави та вихідні дані для розробки теми, обґрунтовується її актуальність, характеризується ступінь наукової розробки проблеми, визначаються мета і завдання, предмет та об'єкт дослідження, формулюється наукова новизна та практичне значення роботи, надаються відомості про апробацію головних результатів дисертації.

У **першому розділі "Історіографія, методика та джерела дослідження"** висвітлюється історіографія питання та описується методика дослідження творчості О.Сорохтея. Висвітлення історіографії питання здійснюється у вигляді хронологічного огляду літератури на дану тематику.

Першим джерелом, що подає інформацію про художника, є каталог XVIII мистецької виставки АНУМ, яка була присвячена Митрополиту Андрею Шептицькому. У каталозі поряд з іменем О.Сорохтея зустрічаємо імена таких відомих художників як О.Архипенко, С.Гординський, І.Іванець, П.Ковжун, Е.Козак, О.Кульчицька, Я.Музика, Р.Сельський та інші. У 1942 р. про О.Сорохтея пише Микола Голубець. Стаття є першою спробою коротко висвітлити життєвий і творчий шлях митця. Важливим акцентом публікації є те, що М.Голубець характеризує О.Сорохтея як художника експресіоністичного напрямку, беручи на себе зобов'язання ширше висвітлити особливості творчого доробку митця.

З 1942 по 1970 р. про О.Сорохтея у науковій періодиці немає жодної згадки. Причини цієї відсутності обумовлені, насамперед, політичним фактором.

У жовтні 1970 р. відбувається перша персональна виставка творів О.Сорохтея в приміщенні Львівського музею українського мистецтва. Як відгук на виставку, в листопаді того ж року вийшла стаття В.Отковича, яка присвячена жанру сатиричної графіки, що тоді широко висвітлювалась у творчості

художника. Одним з перших дослідників творчості О.Сорохтея того часу був М.Фіголь. Його науковий внесок здійснений через дисертаційне дослідження, що стосується жанру карикатури.

Значним поступом у дослідженні творчості митця був виданий у 1986 р. каталог графіки та живопису О.Сорохтея. До нього вдалося внести 1067 творів художника. Упорядниками каталогу були М.Фіголь та Х.Сорохтей (дочка художника). Автором вступної статті виступила дослідниця О.Ріпко. Їй вдалося найближче підійти до висвітлення основних мистецьких особливостей О.Сорохтея. О.Ріпко у статті дає коротку характеристику всіх жанрів, яких торкався у своїй творчості художник. Тут висвітлені деякі аспекти стилевих особливостей. Вперше авторка згадує про твори на біблійну тематику. У подальшому О.Ріпко видала ряд статей, присвячених О.Сорохтею, більшість їх носила популяризаційний характер. Підсумком дослідницької, дотичної до творчості О.Сорохтея роботи, стало видання О.Ріпко, в якому серед відомих митців (М.Бойчука, Я.Музики, О.Кульчицької та інших) вперше в мистецтвознавчій літературі з'являється ім'я художника.

У 1995 р. виходить стаття В.Мельника про знайдений олійний твір О.Сорохтея "Зняття з хреста" (1935). З 1997 р. твір вперше експонується на виставці художнього музею Івано-Франківська. Полотно змусило подивитись на творчість художника під новим кутом зору. У тому ж році про даний твір виходить публікація В.Мельника, що характеризує виражальні засоби О.Сорохтея вже не тільки, як графіка, а також як живописця. Оскільки твір мав храмове призначення, автор не обминає аналогій, щодо храмового малярства того періоду, вказуючи на нетрадиційну манеру письма.

Базовим методологічним принципом, що ліг в основу пропонованої дисертації є метод мистецтвознавчого аналізу, який було використано стосовно ряду суттєвих у художньому відношенні творів мистецтва, а формально-типологічний метод застосовувався подекуди при систематизації творів релігійної тематики за жанровими та сюжетно-тематичними структурними ознаками. Методологічною засадою даної дисертації стало розуміння релігійних сцен, як феномену сповненого глибокого духовно-естетичного сенсу, що вимагає системного, поліаспектного розгляду, оскільки його поява залежить від ряду чинників, а саме: естетичні цінності, духовні норми, характер художніх традицій минулого, психологічні аспекти тощо.

Наслідуючи дослідницькі традиції попередніх поколінь наукової інтелігенції, в роботі здійснено системний аналіз корпусу графічних творів О.Сорохтея у їхньому реальному культурно-естетичному контексті. Автор дисертації зосереджує увагу на дослідженні релігійної тематики художника, де

кожний твір можна розглядати як окремий і самодостатній. При такому підході не обійдеться без заглиблення у соціально-естетичну та соціально-психологічну сфери художніх явищ, що веде за собою необхідність координування з методами функціонального та соціологічного аналізу.

Джерельною базою дисертаційного дослідження стали твори, які зберігаються в музейних колекціях та приватних збірках Львова та Івано-Франківська.

Розділ 2. Життєві обставини формування світоглядних та художніх пріоритетів митця. У розділі розглядаються основні етапи творчого становлення митця та формування його художніх пріоритетів. При опрацюванні біографічних матеріалів автор дисертаційного дослідження опирається на опубліковані спогади дочки художника Х.Сорохтей та рукописний архів О.Сорохтея.

2.1. Життєвий і творчий шлях. У підрозділі широко висвітлений життєвий і творчий шлях митця. Стверджується, що події дитинства, юності, зрілого віку мали значний вплив на формування світогляду, громадської позиції та естетичної концепції О.Сорохтея. Водночас виокремлюємо такі основні життєві етапи: праця у ремісничому передмісті, студентський період (Краківська академія мистецтв), творчість у Пресовій Квартирі УСС “Стрілецька кадра”, станіславівський та снітинський періоди. Істотний вплив на формування творчої позиції художника мали знайомства з такими визначними діячами мистецтва та культури як М.Гаврилко, М.Голубець, О.Кульчицька, М.Черемшина та інші.

Студентський період – час формування О.Сорохтея як художника. Він намагався знайти власну манеру, яка базувалася на отриманих знаннях у Краківській академії. Цьому сприяли його викладачі: Ю.Панькевич, В.Вейсс, С.Дембицький та інші. О.Сорохтею вдалося відкрити для себе особливості технології графіки та живопису, якою володіли ці майстри. Фахова освіта в академії мистецтв вплинула на формування професіоналізму художника і допомогла з визначенням основних жанрів творчості, форми, манери, стильового спрямування.

Встановлено, що важливим періодом у творчості О.Сорохтея була служба у пресовій квартирі “Стрілецька Кадра”. Перебування в поінформованому журналістському осередку допомагало орієнтуватись у військово-політичній ситуації. М.Голубець називає ці часи найшасливішою добою в житті і творчості О.Сорохтея. Художник мав неабияку можливість вправлятися в рисуванні, і цей період приніс чимало гострих шаржових і карикатурних робіт.

Ключовими етапами у формуванні творчого потенціалу художника стали станіславівський і снітинський періоди. У Станіславові, а потім у Снятині О.Сорохтей працював вчителем малюнку усе подальше життя. Крім викладацької практики художник активно займається творчістю, бере участь у видавничій та виставковій діяльності. У цей час ним були створені його найкращі твори.

2.2. Світоглядно-естетична позиція художника найглибше відтворюється у щоденниках О.Сорохтея. Щоденники дають найповнішу відповідь на запитання: яким був художник, чим цікавився, захоплювався, за що вболівав. У щоденнику він висловлював свої думки про побачені виставки, відомих художників, нові мистецькі напрямки і течії. Всього налічується вісім записників, які зберігаються у приватній колекції А.Васильєва. Дослідженням встановлено, що кількість щоденників була більшою. На сьогодні збереглися записи датовані 1929 і 1931 роками. Їх можна розділити на дві окремі групи: до першої входять – ілюстративні, до другої – інформативні. Перші містять велику кількість ескізів та зарисовок, а також короткі відомості та спостереження автора. Ілюстровані записники невеликі за форматом. На їхніх сторінках знаходимо пейзажні та портретні зображення, незакінчені композиції релігійних сцен.

До “інформативної” групи відносяться такі, що крім висловів та спостережень, подають певну інформацію з тогочасних часописів і видань. Одним з найважливіших у контексті дослідження є запис, зроблений О.Сорохтеєм у 1932 році. Визначення торкаються новітніх стилів та напрямків — експресіонізму, імпресіонізму, натуралізму тощо. Важливим аспектом цієї власної характеристики є введення і пояснення терміну “нова речовість” (нова предметність). Беззаперечним є той факт, що митець йшов у протилежному від реалістичного художньому напрямку. Влучні визначення і коментарі стосовно експресіонізму безпомилково вказують на зацікавлення цією європейською течією. У записниках подано короткі характеристики графічним технікам і стилістиці різних епох. Детальний аналіз, який торкається деревориту зроблений у 1930 році. О.Сорохтей дає оцінку графіці В.Скочиліяса, всім нововведенням цього художника, а, загалом, у даній характеристиці ми знаходимо стилістичні особливості дотичні до графіки самого О.Сорохтея.

Важливим у щоденнику О.Сорохтея є розділ під назвою “Думки і висловлювання”. Записи відкривають духовний світ художника, його філософські роздуми.

Дослідження записів щоденника дозволяє стверджувати, що митець був людиною високих моральних устоїв. Його світоглядно-естетична позиція формувалась на глибоких духовних засадах.

Розділ 3. Біблійні цикли Осипа Сорохтея у графіці та малярстві 1920-1930-х років. У розділі подаються жанрова та сюжетно-тематична характеристики творів графіки та живопису. Okремо виділено твори, що втілюють релігійну тематику, а також приділено особливу увагу розкриттю іконографічно-образної концепції О.Сорохтея, що найповніше виявляє себе у біблійних циклах автора.

3.1. Жанрова та сюжетно-тематична характеристики. Дослідженням встановлено, що художник створив за життя понад тисячу творів, серед яких рисунки олівцем, тушшю, крейдою, пастеллю. Акварельний і олійний живопис складає малу групу. На сьогоднішній день збережено менш ніж третю частину цих творів, більшість з яких перебуває у приватних колекціях.

Твори художника різноманітні за жанром. Вони зберігають споріднений змістовий та емоційний підтексти, тому поділ на жанри є, до певної міри, умовним. Головними жанрами виступають релігійні та побутові сцени, в меншій мірі – портрет, пейзаж, сатиричні твори та натюрморт.

Відзначено виразне застосування графічної мови у творах, які втілюють релігійну тематику. Вона включає в себе два великі цикли: “На біблійні теми” та “Голгофа”. Графічні серії визначають досконалість та професійність автора, виявляють художні засоби і його філософські погляди.

Побутовий жанр сприймається відсторонено від напруження, яке присутнє в біблійних творах. Побутові мотиви у релігійних творах надають останнім соціального звучання.

Студіювання портрету дозволяло художнику досконало вивчити емоційний стан людини, який найповніше виражає людське обличчя. Ця особливість допомагає О.Сорохтею розкрити емоційні сторони інших тематичних груп. Емоційність виразів облич персонажів автора вносить у твори релігійного та побутового жанру особливу психологічну напругу.

Пейзажні твори характеризуються колористичною легкістю та композиційною вираженістю. Вони виконані в техніках акварелі, олівця, туші.

Аналіз спадщини митця дозволяє спростувати хибне твердження про О.Сорохтея як художника-сатирика. Цей жанр не є панівним у творчому доробку художника. Дослідження біблійного та побутового жанру дозволяє переставити акцент з сатиричної графіки на вищезгадані групи.

На основі порівняльної характеристики творів встановлено, що графічна техніка О.Сорохтея наближена до графічної манери В.Скочиліса.

Остання виявляє риси лінійно-контурної стилістики XV-XVI ст., однак графічна манера О.Сорохтея, крім цього, базується на ширшій європейській програмі, вбираючи в себе окремі характеристики експресіонізму та народного примітиву.

3.2. Іконографічно-образна концепція. Ключовими у жанровій та сюжетно-темагичній групі є релігійні цикли. Вони становлять основну і найвиразнішу частину творчого доробку, мають пошуковий характер. Релігійна тематика розкриває одну з важливих іконографічно-образних концепцій митця. Основу її складає відхід від традицій та канонів у змалюванні біблійних сюжетів, зокрема Страстей Господніх. Новаторське трактування значною мірою пов'язане з особистими духовними переживаннями митця.

В період з 1924 по 1935 рр. О.Сорохтея створив дві великі серії: "На біблійні теми" та "Голгофа". Твори циклу "На біблійні теми" втілюють етичну концепцію, яка набуває чіткості лише в 1930-х роках. Її суть полягає у сприйнятті людського життя як складного випробування. Серія "Голгофа" складається з 42 аркушів. Цей графічний цикл особливо різко виділяється на загальному тлі його творів. "Голгофа" концентрує етичний та емоційний зміст попередніх робіт. У серію "Голгофа" автор привносить психологічний контекст. Нетрадиційну інтерпретацію підсилюють нові технічні прийоми, які з'являються в стилістиці художника наприкінці 1931 року. Це гротеск та маска-автопортрет якою художник позначає власне місце у творах. Цикл "Голгофа" О.Сорохтея сприймається як повний відхід від традицій та канонів змалювання Страстей Христових.

Важливу ланку у релігійній тематичі займає полотно монументального характеру "Зняття з хреста". Твір традиційний за іконографією, однак унікальний своїм художньо-стилістичним характером. При порівнянні формальної структури твору з функціонально-конструктивістським образом архітектури Станіслава стає помітною певна узгодженість. Конструктивізм поряд з більш локалізованими напрямками тогочасної ідеології – експресіонізмом, кубізмом, футуризмом стає тлом епохи, на якому художник відстоює індивідуальну позицію. Стилiстика твору "Зняття з хреста" є протилежною творам псевдо-академізму і нео-візантизму, які заповнювали у той час храмові інтер'єри. Полотно є значним поступом у створенні "нового стилю" українського церковного малярства.

Розділ 4. Індивідуальні методи образотворення Осипа Сорохтея. Розділ розкриває індивідуальні образотворчі методи художника, які формуються на основі експресіоністичної направленості у стилістиці автора, а

також включають у себе особливості інтерпретації народного сакрального мистецтва.

4.1. Експресіоністичні тенденції у творчості художника. О.Сорохтей був художником новатором. Його експериментальні та новаторські пошуки починаються з часів перебування у Краківській академії. Першим викладачем, хто сприяв цьому, був Ю.Панькевич. Він заклав основу, яка наптовхнула в подальшому О.Сорохтея на шлях індивідуального пошуку власних характерних рис. У творчості митець не прагнув реалістичного змалювання оточуючого світу. В роботах майже завжди помітна деформація, необмежений ступінь якої дає художникам експресіоністам “феноменологічна теорія” та “феноменологічний підхід” Е.Гусереля. Радикальним експресіоністичним виявом О.Сорохтея була карикатура. Вона носить гострий характер, є відчайдушним апелюванням до свого глядача. Чіткою рисою експресіоністичної направленості О.Сорохтея є містико-релігійна формація, яка визріває у біблійних циклах. Експресіоністична “релігійна ідея” художника збігається з трактуванням Ворінгера, зміст якого полягає у спробі прорватися до Бога через перелони законів природи.

Експресіонізм наділив види мистецтва, зокрема графіку, новими можливостями, які характеризуються спрощенням форми, площинним зображенням, устремлінням до абстрактного. Ці якості найбільш помітні у творах О.Сорохтея.

Художник володів основними рисами експресіонізму, що виявляли себе у “антиакадемічності”, органічному несприйнятті гармонії, рівноваги, спокійної строгості форми. Подібно експресіоністам, О.Сорохтей тяжів до неврівноваженого і нестійкого, як в духовному виявленні образу, так і в зображенні форми. Проведене дослідження дає підстави стверджувати, що у найяскравіших проявах своєї творчості, йому як людині з непростим баченням світу, вдалося вийти далеко за рамки буденного сприйняття дійсності. Роботи художника переповнені експресивною динамікою, вони не просто інтригують, а приголомшують, відкриваючи глядачеві істотно нову концепцію сприйняття.

Дослідження доводить, що експресіонізм не був чужим явищем у Галичині. Галицька школа дала таких художників, як О.Новаківський, І.Рубчак, М.Мороз, Я.Музика, М.Касперович та інші. Однак чіткі риси експресіонізму властиві далеко не кожному із названих художників. Окремо теж слід відзначити художника І.Рубчака (1884-1942) зі Станіславова, що успішно виставляється протягом 1911-1988 років. У Львові, Кракові, Парижі, Лондоні, пропагуючи ідеї експресивного малярства і графіки. Цей факт доводить, що О.Сорохтей був не єдиним представником експресіоністичної течії у

Станіславові. Дослідження творчості художника дає змогу в подальшому розглядати експресіоністичну течію в Україні на більш широкому ґрунті.

4.2 Особливості інтерпретації мотивів народного сакрального мистецтва. Наступним етапом у пошуку індивідуальних методів образотворення є використання автором мотивів народного сакрального мистецтва. У своїй творчості художники-експресіоністи часто повертались до витоків народної мистецької традиції. Не обминув її і О.Сорохтей. Елементи народної творчості яскраво віддзеркалились у його релігійній тематиці. Тому можна стверджувати, що натхнення для своїх робіт О.Сорохтей черпає не тільки у західноєвропейській авангардній течії. Крім експресіоністичної стилістики біблійні цикли концентрують інтерпретації традиційного мистецтва. Крім цього у творчості О.Сорохтея спостерігаються мотиви народної страсної тематики. Їм надано скоріше формальний характер. Внутрішня структура творів О.Сорохтея завжди лишається іншою. Схожі мотиви виявляють себе в графічному зближенні, у гротескній манері, локальній колористиці, декоративізмі, формальній наближеності типажів. Цей процес у художника відбувається на рівні інспірацій та підсвідомого сприйняття.

Важливий аспект художньо-образного вирішення творів страсного циклу Сорохтея безпомилково виказує враження художника від пам'яток народної пластики придорожніх фігур. У способі опрацювання тіла Христа та розташуванні його в просторі впізнається архетип процесійних хрестів і дерев'яних придорожніх Розп'ять з Пристоячими, а також композицій "Оплакування", що мали поширення на Гуцульщині та Покутті.

У підрозділі проведений ряд порівняльних характеристик на основі співставлення творів О.Сорохтея із зразками народної творчості, до яких увійшли іконописні твори, що втілюють страсну тематику. За висновками порівнянь визначені спільні та відмінні риси між творами народного мистецтва і зразками робіт О.Сорохтея.

Твори художника на побутові теми теж насичені народним інтерпретуванням, яке виявляє себе у змалюванні колориту сільського життя. У декотрих творах автор використовує орнаментальні елементи народної різьби тощо.

Народні мотиви у творчості О.Сорохтея характеризуються як зовнішніми (формальними), так і внутрішніми факторами. З одного боку вони викликані своєрідними інспіраціями, що перекликаються при співставленні найдавніших творів з роботами О.Сорохтея. Тут маємо вибірково різнотипні страсні ікони: "Страсті Господні" XV ст., "Кальварії" кінця XIX століття тощо. Другий бік розкриває внутрішню структуру, що виявила себе у співпереживанні з простим

людом, надмірному емоційному стані, який відчутний у роботах побутового спрямування та серії “Голгофа”.

Розділ 5. Творчість Осипа Сорохтея в контексті українського мистецтва ХХ століття. Міжвоєнне двадцятиріччя на західних землях України було непростим етапом вітчизняної культури. Цей період був часом кристалізації українського мистецтва з усіма досягненнями і втратами європейського художнього процесу, до якого галицькі землі виявились особливо причетні. Період 1920-1930-х років у Галичині на сьогодні залишається недостатньо дослідженим. Звертаючись до панорами творчого життя західноукраїнської інтелігенції сучасне мистецтвознавство ставить перед собою завдання дослідження розвитку мистецтва ХХ ст. в цілому. Щодо галицької культури, то С.Гординський у 1934 р. писав, що її не можна розглядати окремо, а лише як частину цілого українського механізму, інакше погляд буде фрагментарний. Творчість О.Сорохтея тісно пов'язана з мистецькими подіями першої половини ХХ століття. Свідченням цього є художньо-громадська діяльність митця, що виявила себе у співпраці з періодичними виданнями та активній участі у виставках. Крім того О.Сорохтей займався викладацькою діяльністю і виховав ціле покоління молодих ерудованих людей. Прикладом художньо-громадської діяльності художника є співпраця із станіславівськими часописами. О.Сорохтей з 1932 по 1933 рр. працював відповідальним редактором у виданні “Дружне слово”. На сторінках сатирично-гумористичного журналу “Зиз” у 1925-1926 рр. були розміщені найвідоміші шаржі та карикатури митця.

О.Сорохтей намагається брати участь у виставковій діяльності. Художник співпрацює з Асоціацією незалежних українських митців. Після участі у ряді львівських виставок про нього дізнаються у мистецьких колах. У критиків поява творів молодого художника викликає зацікавленість. На виставках АНУМ митець мав змогу також познайомитися з багатьма відомими художниками. М.Голубець у той час дає високу оцінку творам О.Сорохтея. Окрім нього належно оцінили творчість майстра І.Ванець, М.Рудницький, О.Кульчицька та інші. Оглядаючи виставки О.Сорохтея робив спробу особисто давати критичні зауваження і коментарі. Про це свідчать щоденники автора, які він писав упродовж всього життя. Серед таких коментарів є досить влучні, що свідчать про широку мистецьку обізнаність митця.

Творчість О.Сорохтея відкриває собою малодосліджену ланку вітчизняного мистецтвознавства. На основі художньої спадщини митця ми дізнаємося про мистецькі пріоритети, що панували на поч. ХХ століття.

ВИСНОВКИ

Мистецтвознавчий аналіз зібраного та опрацьованого фактологічного матеріалу, більша частина якого вперше вводиться у науковий обіг, дозволяє стверджувати, що творчість О.Сорохтея є визначним явищем українського та європейського мистецтва ХХ століття. Його твори втілюють високі досягнення художньої культури того часу.

Події дитинства, юності, зрілого віку мали значний вплив на формування світогляду, громадської позиції та естетичної концепції творчості О.Сорохтея. Водночас виділені такі основні життєві етапи: праця у ремісничому передмісті, студентський період (Краківська академія мистецтв), творчість у Пресовій Квартирі УСС “Стрілецька кадра”, станіславівський та снітинський періоди. Істотний вплив на формування творчої позиції художника мали знайомства з такими визначними діячами мистецтва та культури, як М.Гаврилко, М.Голубець, О.Кульчицька, М.Черемшина, І.Іванець, О.Мілян, М.Рудницький.

На основі порівняльної характеристики творів встановлено, що графічна техніка О.Сорохтея наближена до графічної манери В.Скочиляса. Остання виявляє риси традиційної лінійно-контурної стилістики XV-XVI ст., однак графічна манера О.Сорохтея крім цього базується на ширшій європейській програмі, вбираючи в себе окремі характеристики експресіонізму та народного примітиву.

Твори художника різноманітні за жанром. Більшість їх зберігає споріднений змістовий та емоційний підтексти. Головними жанровими групами виступають релігійні та соціально-побутові сцени, в меншій мірі — портрет, пейзаж, сатиричні твори та натюрморт.

Відзначено виразне застосування графічної мови у творах, які втілюють релігійну тематику. Вона включає в себе два великі цикли: “На біблійні теми” та “Голгофа”. Ці серії визначають досконалість та професійність автора, виявляють художні засоби і його філософські погляди. З привнесенням певних побутових мотивів у релігійні твори, останні набувають соціального звучання.

Студіювання портретного жанру дозволяє автору досконало вивчити емоційний стан людини, який найповніше виражає людське обличчя. Емоційна багатогранність у виразах обличчя сорохтеєвих персонажів вносить у твори релігійного та побутового жанру певну психологічну напругу.

Пейзажні твори характеризуються колористичною легкістю та композиційною виваженістю. Вони виконані в техніках акварелі, олівця, туші.

Детальний аналіз спадщини митця дозволяє спростувати хибне і спекулятивне твердження про О.Сорохтея як художника-сатирика. Цей жанр не

є панівним у творчому доробку художника. Детальне дослідження біблійного та побутового жанру спонукає переставити акцент з сатиричної графіки на вищезгадані групи. Крім цього, на користь нашого спростування свідчить надто мала частка сатиричних робіт. Згідно з каталогом О.Сорохтея, виданого 1986 року, загальна кількість графічних робіт становить 1069 одиниць, з них — лише 33 шаржі і 15 карикатурних зображень. Зауважуємо, що даний каталог вміщує найбільшу кількість творів художника.

Доведено, що ключовою жанровою та сюжетно-тематичною групою є релігійні цикли. Вони становлять основну і найвиразнішу частину творчого доробку, мають пошуковий характер. Ці твори відкривають духовний світ художника, вказують на його ставлення до людських цінностей. Релігійна тематика розкриває одну з важливих іконографічно-образних концепцій митця. Основу її складає відхід від традицій та канонів у змалюванні біблійних сюжетів, зокрема Страстей Господніх. У серію “Голгофа” автор привносить психологічний контекст. Нетрадиційну інтерпретацію підсилюють нові технічні прийоми такі як “канон химерності”, який перетворює типажі біблійних творів на символи-маски. Гротеск допомагає передати напруженість сприйняття навколишнього світу. Ще один прийом – це автопортрет-маска, вона допомагає художнику позначити власне місце усередині змалюваних ним подій.

Важливу ланку у релігійній тематиці займає полотно “Зняття з хреста”. Твір є своєрідним за своїм художньо-стилістичним характером. “Зняття з хреста” абсолютно протилежне творам псевдо-академізму і нео-візантизму, які заповнювали у той час храмові інтер’єри. Відтак, полотно є значним поступом у створенні “нового стилю” українського церковного малярства.

До індивідуального методу образотворення О.Сорохтея відносяться експресіоністичні прийоми, які знайшли віддзеркалення у багатьох роботах автора. Художник володів основними рисами експресіонізму, що виявляли себе у “антиакадемічності”, органічному несприйнятті гармонії, рівноваги, душевної та розумової якості, спокійної строгості форми. Подібно експресіоністам, О.Сорохтей тяжів до невірноваженого і нестійкого, як в духовному виявленні образу, так і в зображенні форми. Проведене дослідження дає підстави стверджувати, що у найяскравіших проявах своєї творчості, йому як людині з непростим баченням світу, вдалося вийти далеко за рамки буденного сприйняття дійсності. Роботи художника переповнені експресивною динамікою, вони інтригують і приголомшують, відкриваючи глядачеві істотно нову концепцію сприйняття.

О.Сорохтей у пошуку індивідуальних методів образотворення також використовує мотиви народного сакрального мистецтва. Народні мотиви у його

творчості характеризуються як зовнішніми (формальними), так і внутрішніми факторами. Вони викликані своєрідними інспіраціями, що майже непомітно переключаються при співставленні найдавніших творів народного іконопису з роботами О.Сорохтея.

Досліджено, що творчість О.Сорохтея тісно пов'язана з мистецькими подіями першої половини ХХ століття. Свідченням цього є художньо-громадська діяльність митця, що виявила себе у співпраці з періодичними виданнями та активній участі у виставках. О.Сорохтей займався також викладацькою діяльністю і виховав ціле покоління молодих людей, які завдяки йому розкрили для себе новий світ.

Під час участі у виставковій діяльності художник тісно співпрацює з Асоціацією незалежних українських митців. На виставках АНУМ митець мав змогу познайомитися з багатьма мистецькими критиками і відомими художниками. М.Голубець у той час дає високу оцінку творам О.Сорохтея. Окрім нього належно оцінили творчість майстра І.Іванець, М.Рудницький, О.Кульчицька та інші. Перебуваючи на різноманітних виставках О.Сорохтея робив спроби особисто давати критичні зауваження і коментарі. Про це свідчать щоденники автора, які він писав упродовж всього життя. Серед цих коментарів є досить влучні, що свідчать про широку мистецьку обізнаність митця. Отож, художник вів активний та творчий спосіб життя, стараючись бути у курсі тогочасних культурних подій.

Список публікацій за темою дисертації:

1. Макойда О. Християнські мотиви у творчості Осипа Сорохтея // Мистецтвознавство '99: Науковий збірник. – Львів: СКІМ, 1999.— С.119-126.
2. Макойда О. Новаторські пошуки Осипа Сорохтея в картині “Зняття з хреста” // Мистецтвознавство '2000: Науковий збірник. — Львів: СКІМ, 2000.— С.93-102.
3. Макойда О. Експресіоністичні тенденції у творчості Осипа Сорохтея // Народознавчі Зошити. – Львів, 2000.— №5.— С.923-929.
4. Макойда О. Графічні серії Осипа Сорохтея: художня мова // Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету імені В.Гнатюка. Серія: Мистецтвознавство. — 2002.—№1(8).— С.129-133.
5. Макойда О. Сакральна тематика у творчості Осипа Сорохтея // Народознавчі Зошити. — 2003.— № 1-2. — С.249-259.

АНОТАЦІЯ

Макойда О.В. Біблійні цикли Осипа Сорохтея: Проблема індивідуального творчого методу. — Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата мистецтвознавства за спеціальністю 17.00.05 — образотворче мистецтво. — Львівська академія мистецтв, Львів, 2004.

У дисертації розглянуто проблему індивідуального творчого методу О.Сорохтея на основі його біблійних циклів. Аналізуючи твори на біблійні теми з'ясовано, які особливі стилістичні форми були характерні для творчого методу О.Сорохтея. Проведено паралелі між творами О.Сорохтея і творами представників європейського експресіонізму. Досліджено чинники формування експресіоністичної манери на творчість О.Сорохтея. Визначено спільні та відмінні риси у біблійних циклах з іконописними пам'ятками страсної тематики. Здійснена каталогізація творів релігійної тематики.

Ключові слова: біблійні цикли, експресіонізм, творчий метод, іконографія, стилістика, художні особливості.

ANNOTATION

Maiko yda O.V. Osyp Sorokh te y's Biblical cycles: the problem of individual creative method. — Manuscript.

Dissertational thesis for obtaining a scientific degree of Candidate in Art Studies, History and Theory of Art; speciality 17.00.05 – Fine Art. Lviv Academy of Arts, Lviv, 2004.

The dissertation is devoted to considering of artist Osyp Sorokh te y's individual creative method being a problem field of research efforts. Basis of the study consists of artist's creations with sacral contents organised in Biblical cycles. These creative works form main and most significant part of O.Sorokh te y's artistic heritage of which most apparent characteristics are new individual means of expression. Biblical cycles unite traditions of icon painting and distinct marks of expressionist stylistics. These creations are experimental and innovative ones in character. Dissertative research is also touching the phenomenon of European expressionism. The accentuation is being put upon its manifestations as well as personalities and individual forms in Galicia. O.Sorokh te y's creativeness is being presented in the river-bed of expressionist conditioning. The study proves that expressionism had not been an alien phenomenon in Ukraine. Among Ukrainian artists there had been ones with quite immediate relation to it. O.Sorokh te y's stylistic pursuance had provided leading expressionist tendencies with enough distinct reflections. Theoretical background of this direction had been close to artist's philosophical attitudes and world outlook. Through

analysing of creations with Biblical contents conclusion is being made on peculiar stylistic forms that are inherent in artistic technique of O.Sorokhthey. Common and different traits of Biblical cycles and icon paintings on a theme of Passions are subjects of thorough comparative review. O.Sorokhthey's life and creative story constitute a kind of important link in the chain of cultural and artistic events in our country. Creations developing Biblical themes – Biblical cycles – represent basic and most expressive part of artist's heritage. These works help to discern the artist's individual method founded on the ground of psychological context of creations discovering creator's internal spiritual state and exposing his aesthetic principles. The next important aspect of the study is illumination of artist's approaches to the tasks of iconography and imaginativeness. In this respect his conceptions had been formed by joining of expressionist stylistics and interpretations of motives originated in the folk sacred art. The study of O.Sorokhthey's individual method of creation on the ground of his Biblical cycles will be useful in forwarding of works like these to achievement of proper place among similar artifacts of world culture. At present there is not any generalized work that would throw some light upon phenomena of untraditional interpretation of Biblical subjects.

Key words: artistic cycle, Biblical theme, sacral contents, image, expressionism, stylistics, creativeness, method.

АННОТАЦИЯ

Макойда О.В. Библейские циклы Осипа Сорохтея: Проблема индивидуального творческого метода. — Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата искусствоведения по специальности 17.00.05 — изобразительное искусство. — Львовская академия искусств, Львов, 2004.

В диссертации рассматривается проблема индивидуального творческого метода О.Сорохтея на основе его библейских циклов. Анализируя работы на библейские темы, установлены особенные стилистические формы, свойственные творческому методу О.Сорохтея. Проведены параллели между работами О.Сорохтея и работами представителей европейского экспрессионизма. Исследованы факторы формирования экспрессионистической манеры на творчество О.Сорохтея. Проанализированы общие и отличительные черты библейских циклов художника с иконописными произведениями страстной тематики. Проведена каталогизация работ религиозной тематики.

Ключевые слова: библейские циклы, экспрессионизм, творческий метод, иконография, стилистика, художественные особенности.

953201

АВ 59.602
АВ 59.602

Підписано до друку 17.05.2004
Формат 60х84/16. Папір друк. офс.
Наклад 100 прим. Зам. №1069
Відруковано в ТзОВ "Сплайн"
79000, м. Львів, вул. Коперника, 11
тел.: (032) 298-00-81

МІСТ